

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

ni a
rás,
kell
ter-
nek-
és a
ogy
ntre
t és
em-

öze-
da-
sze-
uk,
nég
elő
yen
én-
vi-
rüli
ató
gal,
dig

en.
né-
ság
és a
) A
65.

дем
ло-
дя-
ри-
по-
ими
до-
ис-
ий-

A TERMELŐSZÖVETKEZETEK GAZDASÁGI ÖSSZEHASONLÍTÁSA

FAZEKAS LAJOS dr.

a közgazdasági tudományok kandidátusa

A termelőszövetkezeti mozgalom kibontakozása után mindinkább aktuálissá, majd fokozatosan gyakorlattá vált az egyes szövetkezetek gazdálkodási színvonalának összehasonlítása. A központilag elfogadott egységes összehasonlítási rendszer azonban évente kiegészítésre szorult, különösen a versenymozgalom elterjedése következtében. A 17/1965. (XII. 31.) FM sz. rendelettel szervezetten megindított szaktanácsadás sikeres vitelét azonban a menet közben módosított értékelési rendszer sem tudta kielégíteni, ezért a rendelettel kijelölt szaktanácsadó központokban intenzív munka indult meg a gazdálkodás színvonalának objektív megítélésére szolgáló módszer, mutatószám-rendszer kidolgozására.

E cikkben a Délalföldi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet Termelésfejlesztési Osztálya munkatársainak az e téren szerzett főbb módszertani vonatkozású tapasztalatait kívánom közreadni.

Egyben megjegyzem, hogy a tanulmány tárgyát képező kérdések megoldásával kapcsolatos törekvéseinket eredményesebbé tette, hogy a Tisza közti Mezőgazdasági Kísérleti Intézet és a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Termelésfejlesztési Osztályának munkatársai hathatósan közreműködtek a főbb problémák tisztázásában, egyes módszertani elgondolások alkalmazhatóságának elbírálásában.

A TERMELŐSZÖVETKEZETEK GAZDÁLKODÁSI SZÍNVONALÁNAK MEGÍTÉLÉSE

Csongrád megye 143 mezőgazdasági termelőszövetkezetének 1961—1964. évi gazdálkodását vizsgálva (1), majd ezt kiegészítve Békés megye 179 mezőgazdasági termelőszövetkeze gazdálkodásának elemzésével (2), több olyan következtetésre jutottunk, amelyek alapján nem tartjuk elfogadhatónak a termelőszövetkezeti gazdálkodás értékelésére hivatott, jelenleg is használatos, rendeletileg érvényben levő módszert, illetve mutatószám-rendszert.

E módszer kiindulási alapja a gazdálkodási eredmény mutató, vagyis

az egy szántóegységre jutó gazdálkodási eredmény mennyisége (3). E mutató alapján sorolják be a gazdaságokat jó, közepes és gyenge kategóriába.

Nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy a termelőszövetkezetekben évről évre nő az ún. alkalmazottak köre. Az erőteljes iparosodás, valamint a mezőgazdasági termelés jövedelmezőségének relatív csökkenése, és egyéb, főleg szociális-kulturális okok következtében kevés felnövő fiatal kíván a termelőszövetkezet tagjai közé lépni. Ez részben a különféle szakemberekre is vonatkozik. Ezért a termelőszövetkezetek munkacró- és szakember-problémáikat „alkalmazottakkal” igyekeznek megoldani. Napjainkban e tendencia kialakult, és előreláthatóan a jövőben növekedni fog. Az alkalmazottak munkabérére azonban nem tekintik (a tagok munkadíjához vagy részesedéséhez hasonlóan) a gazdálkodási eredmény részének. Végsősoron tehát az alkalmazottak által a munkabéren felül előállított új érték a termelőszövetkezetben marad és növelheti a termelőszövetkezet közös vagyonát és részben a tagok személyes jövedelmét, de az alkalmazottak bére aránytalanul csökkentheti is a tagok részesedését. A „gazdálkodási eredmény” mennyisége tehát nem lehet a gazdálkodás színvonalának értékmérője, viszont a termelőszövetkezet gazdálkodásából származó bruttó jövedelem annál inkább.

A fentiek értelmében egy állásponton vagyunk azokkal, akik a termelőszövetkezeti gazdálkodás színvonalának „mércejeként” a *szövetkezeti bruttó jövedelem* mutatót javasolják használni, illetve alkalmazzák is. E mutató gyakorlati alkalmazása során azonban olyan problémák merülnek fel, amelyek kétségessé teszik alkalmazásának helyességét. Kialakult ugyanis egy irányzat, amely szerint a termelőszövetkezeti gazdaságokat a *területegységre jutó bruttó jövedelem* alapján csoportosítják jó, közepes és gyenge üzemi csoportokra. A mutató ilyen formában történő alkalmazásának helytelensége abból a téves alapkoncepcióból ered, hogy „a termelőszövetkezeteknek termelésüket úgy kell megszervezniük, fejleszteniük, hogy minél nagyobb bruttó jövedelemre tegyenek szert. Ugyanis minél nagyobb a területre jutó bruttó jövedelem, annál több részesedést oszthat a termelőszövetkezet tagjainak és ezzel szemben felhalmozásra is többet fordíthat” (4). Ez az alapkoncepció téves, mert a területegységenként előállított bruttó jövedelem mértékétől jelentősen függ ugyan a tagok megélhetése, a társulásnál viszont a fő cél *nem a területegységenkénti nagyobb bruttó jövedelem előállítása, hanem a minél jobb megélhetés, vagyis az egy tagra jutó minél nagyobb új érték előállítása* volt.

Egyazon gazdaság fejlődése, gazdálkodási színvonalának javulása természetesen mérhető a területegységre jutó bruttó jövedelem mennyiségének változásával, de az is csak akkor, ha a dolgozó tagok sűrűsége az összehasonlított évek során nem változott. Két vagy több termelőszövetkezet gazdálkodási színvonalának összehasonlítása a területegységre jutó bruttó jövedelem mennyisége alapján csak akkor lenne reális, ha az összehasonlított gazdaságok teljesen azonos mennyiségű és minőségű földdel és munkaerővel rendelkeznének. Sőt, figyelembe véve, hogy a ma még érvényben

levő árrendszer protekcionális, az azonos termelési feltételekkel rendelkező termelészövetkezetek közül is csak azok hasonlíthatók össze, amelyek megközelítőleg azonos termékek termelésével foglalkoznak.

A terület vonatkozásában felfogott azonos termelési feltételek létrehozása ugyanakkor irreális elképzelés, mert a mezőgazdasági termelészövetkezetek szervezeti formájából adódóan a termelést irányító szakemberek nem szabadon, saját elképzelésüknek megfelelően tervezik a munkaerő-felhasználást a termelés tervezése során, hanem mindenkor abból kell kiindulniuk, hogy a termelészövetkezet tagjainak megfelelő megélhetést biztosítsanak, elsősorban munkaerjük aktivizálása útján, de idegen munkaerő bevonásával is. Nem áll módjukban a szakvezetőknek a termelészövetkezetek tagjait a munkából kizárni, ha ők abban részt akarnak venni, bár éppen ebből adódóan sok esetben olyan munkát is végeztetni kell, aminek hatékonysága nem kielégítő.

Mindebből tehát az következik, hogy a területegységre jutó bruttó jövedelem növelés relatív fogalom, és csupán eszköze a közvetlen cél elérésének, vagyis az egy termelészövetkezeti tagra jutó bruttó jövedelem minél magasabb szintre való emelésének. Ez a mutató nem lehet objektív összehasonlító mércéje a gazdálkodás színvonalának, mert tartalmánál fogva éppen a tényleges különbségeket takarja el.

A területegységre jutó bruttó jövedelem mutató egységes mércéként való használatának vizsgálatakor ellenőrzéseket végeztünk, és elemeztük a bruttó jövedelem képződését befolyásoló tényezők szerepét. Megállapítottuk, hogy a *területegységre jutó bruttó jövedelem* mennyisége igen szoros összefüggést mutat a *területegységre jutó dolgozók* számával (307 termelészövetkezet vonatkozásában $r = 1,0$). Ugyanakkor láttuk azt is, hogy az átlagos tendencia nagymértékű szóródások eredményeként alakul ki.

További vizsgálataink igazolták azon tapasztalatainkat, hogy a *bruttó jövedelem képződése jelentősen függ az eszközellátottságtól* is ($r = 0,913$). Ezen túlmenően erősen reagál a bruttó jövedelem mennyisége a *föld minőségére*, vagyis arra a körülményre, hogy a rendelkezésre álló munkaerő az eszközöket milyen termékenységgű földön hozza mozgásba ($r = 0,866$).

A bonyolult és hosszadalmas matematikai műveletek helyett a következő oldalon két Csongrád megyei mezőgazdasági termelészövetkezet 1964. évi néhány mutatóját állítjuk szembe egymással az említett megállapítások bizonyítására céljából.

A közölt mutatókból látható, hogy ha elfogadnánk azt a tételt, hogy az egy kh-ra jutó bruttó jövedelem hűen tükrözi a gazdálkodás színvonalát és jövedelmezőségét, azt kellene megállapítanunk, hogy a maroslelei Rákóczi Tsz. mintegy 25%-kal jobban gazdálkodik a dóói Tiszavirág Tsz.-nél. Ha viszont a többi mutatót nézzük, akkor könnyen megállapíthatjuk, hogy az utóbbi lényegesen jobban használja ki a rendelkezésre álló munkaerőt, a földet és az egyéb termelési eszközöket, mint a maroslelei Rákóczi Tsz.

A mezőgazdasági termelészövetkezetek gazdálkodásának a bruttó jövedelem mutatóval történő értékelésekor tehát abból kell kiindulni, hogy

	Maroslele Rákóczi Tsz	Dóc Tiszavirág Tsz
Egy kh-ra jutó bruttó jövedelem (Ft)	3 392	2 471
100 kh-ra jutó dolgozó (fő)	13,9	7,5
Egy kh-ra jutó összes vagyon (Ft) ...	7 472	5 056
Egy kh aranykorona értéke (ar.K.) ..	16,9	10,8
Egy dolgozó tagra jutó bruttó jövede- lem (Ft)	24 492	32 740
Egy ledolgozott munkanapra jutó bruttó jövedelem (Ft)	107	135
Egy aranykoronára jutó bruttó jövede- lem (Ft)	200	229
100 Ft összes vagyonra jutó bruttó jöve- delem (Ft)	45	49

a termelőszövetkezetek közvetlen célja az olyan bővített újratermelés megvalósítása, amely egy termelőszövetkezeti dolgozó tagra folyamatosan a lehető legnagyobb bruttó jövedelmet eredményezi. Figyelembe kell tehát venni azt a törvényszerűséget, hogy *azonos termékenyséű földön, azonos eszközellátottsággal gazdálkodó termelőszövetkezetek közül, azonos termelés-technológiai szinten azokban állítanak elő területegységenként nagyobb bruttó jövedelmet, amelyekben nagyobb a dolgozó tagok sűrűsége.*

Véleményünk szerint tehát a termelőszövetkezeti gazdálkodás összehasonlító értékelésekor a területegységre jutó bruttó jövedelem mutató „mérceként” nem használható, de kiindulni mindenképpen *a szövetkezeti bruttó jövedelem összmennyiségéből* kell. Az értékelés során *az előállított bruttó jövedelmet vetíteni kell a munkaerőre, termékenységre ekvivalens területegységre és egységnyi termelési eszköz-mennyiségre.*

Ha munkaerőre való vetítés során a rendszeresen dolgozó tagok számát fogadjuk el vetítési alapnak, akkor kicsi a realitása a tsz-közi összehasonlításnak, mert a különböző termelőszövetkezetekben eltérő a munkaerő-kihasználás foka, a termelés szervezéséből adódó különbségek következtében. A munkatermelékenység vizsgálatakor tehát célszerű *a ledolgozott munkanapot* venni figyelembe vetítési alapként.

A termékenységre ekvivalens területegységet aranykoronában fejezzük ki, tehát *egy aranykorona* a vetítési alap a föld kihasználása vizsgálatánál.

A rendelkezésre álló termelőeszközök (összes vagyon) hatékonyságának elemzéséhez *a 100 Ft összes vagyon* értékét használjuk.

Számolunk azzal, hogy az általunk használt vetítési alapok esetenként komoly fogyatékoságokat is tartalmaznak. A munkatermelékenység mérésekor például nem szabad figyelmen kívül hagynunk a nem egészen megbízható nyilvántartási rendszerből adódó eltéréseket, valamint azt sem, hogy termelőszövetkezetenként eltérő a dolgozók kor és nem szerinti összetétele, tehát az egy-egy ledolgozott munkanap termelékenységi értéke sem azonos.

A földkihasználás vizsgálatához kénytelenek vagyunk az aranykorona-tiszta jövedelmet vetítési alapként használni, bár tisztában vagyunk azzal, hogy ma már — esetenként — a nyilvántartásban szereplő aranykorona-érték nem tükrözi a föld tényleges ökonómiai termékenységét. Összefüggés-vizsgálataink azonban azt bizonyítják, hogy jelentősebb eltérések csak esetenként fordulnak elő, általánosságban a közel 100 éve megállapított aranykorona-értékek elég jól tükrözik a különböző gazdaságok földjeinek minőségbeli eltéréseit.

Az eszközkivhasználás vizsgálatánál komoly gondot okoz, hogy az álló-eszközök átértékelése még nem történt meg, illetve nem fejeződött be, tehát a mérlegekben nyilvántartott eszközértékek bekerülési értéket, nem pedig állagértéket jelentenek. Ezért előfordul, hogy egyes termelőszövetkezetekben, ahol a beruházott vagyon nagy része 50 vagy több százalékban már elhasználódott, kisebb eszközhatékonysági mutatót kapunk, mint ott, ahol az eszközök jelentős része néhány éves, vagyis a bekerülési érték közel azonos az állagértékkel.

E fogyatékoságok ellenére úgy véljük, hogy az így kialakított mutatószám-rendszer alapján végzett összehasonlító vizsgálat realitásabb képet ad a termelőszövetkezetek tényleges gazdálkodásának színvonaláról, különösen akkor, ha az összehasonlítást nemcsak térben, hanem — dinamikusan — időben is végezzük. A módszer használhatóságát tehát növeli, ha egy időben nem egy évet, hanem több évet vizsgálunk, illetve a vizsgálatot folyamatosra tesszük.

Általában, különösen pedig a termelőszövetkezeti mozgalom kibontakozása, valamint a termelőszövetkezetek állami támogatási módjának rendszeressé tétele óta sem a termelőszövetkezetek, sem a termelést irányító-koordináló szervek nem elégedhetnek meg azzal, ha részmutatók alapján hívjuk fel a gazdaságok figyelmét a fogyatékoságokra vagy a komolyabb eredményekre. Összességében is szeretné látni minden vezető egy-egy termelőszövetkezet gazdálkodásának színvonalát. E probléma megoldása céljából a munkatermelékenység, a föld- és eszközkivhasználás színvonalának mutatóit *egy komplex mutatóban* fejezzük ki.

Mielőtt a komplex mutató képzését és a termelőszövetkezetek összehasonlításának módját részletesebben ismertetnénk, tisztázni kell azt az alapvető kérdést, hogy milyen termelőszövetkezetek hasonlíthatók össze.

A TERMELŐSZÖVETKEZETEK GAZDÁLKODÁSÁNAK ÖSSZEHASONLÍTÁSI ALAPJAI

Az összehasonlítási alapok képzése terén az elmúlt időszakban — hasonlóképpen, mint a mutatószámok megítélésében — ellentétes vélemények alakultak ki. Keszthelyen és Mosonmagyaróváron az azonos mezőgazdasági mikrokörzetbe tartozó termelőszövetkezetek gazdálkodását hasonlítják össze „a jobban gazdálkodók”-ból képzett standard alapján. Feltételezhetően az egyazon mikrokörzetben található gazdaságok közel azonos termelési-gazdasági adottságokkal rendelkeznek, így nagyobbára a termelés-

iránya is a körzetben ható tényezők által meghatározott — egységes. Nehéz ugyan elképzelni, hogy egy-egy körzetben levő 8—10 vagy több termelészövetkezet talajtermékenysége, munkaerő-ellátottsága, eszközellátottsága teljesen azonos, mégis a Délnyugat-Dunántúlra jellemző megközelítő azonos-ság elfogadhatóvá teszi a körzeti standard képzését.

A vázoltakból már látható, hogy véleményünk szerint ökonómiailag tudományosan csak a teljesen azonos körülmények között és azonos feltételekkel rendelkező, valamint azonos termelési irányt folytató gazdaságokat szabad összehasonlítani, legalábbis akkor, ha az összehasonlítás mércéjé-
ként egy mutató szolgál.

A kérdés az, hogy reális-e e célkitűzés, továbbá hogy hol és mennyire valósítható meg.

A táj kutatás során elegendő ismeretanyagot gyűjthettünk össze és dolgoztunk fel ahhoz, hogy a Délkelet-Alföldön ható természeti és közgazdasági adottságok alapján lehatárolhassuk a mezőgazdasági termelés szempontjából kb. azonos feltételekkel rendelkező területeket, tájszinten. E munka során Békés és Csongrád megye területén négy természetföldrajzi mezokörzetet tártunk fel. A két megye területét külön vizsgálva, Csongrád megye területén három, Békés megye területén pedig két természetföldrajzi mezokörzet (körzetrész) található (lásd az 1. ábrát). A továbbiakban Csongrád megye területén 12, Békés megye területén 14 természetföldrajzi mikrokörzetet tártunk fel. A közgazdasági tényezők által kialakított és jól felismerhető gazdasági rajonok határai — kevés kivételtől eltérően (Csongrád megye II. körzete: Alsó-Tisza völgye) — nem esnek egybe sem a természetföldrajzi mezo-, sem mikrokörzet-határokkal. (Békés megyében hét, Csongrád megyében hat komplex gazdasági körzet alakult ki.) Lényegében tehát egy-egy komplex gazdasági rajonon belül a mezőgazdasági termelési lehetőségei, sajátosságai a természeti adottságoknak megfelelően igen változatosak. Vannak Délkelet-Alföldön is felismerhető, ún. „mezőgazdasági termelési tájak”, mint pl. a makói hagyma-, a szegedi fűszerpaprika-, a szentesi és gyulai zöldség-, a mezőkovácsházi seprűcirok-, a sarkadi cukorrépa- stb. termőtájak. E tájakon belül azonban a tájjelleget adó ágazatok nem kizárólagosan vezető szerepet töltenek be a gazdaságokban; más termelési irányú, jól gazdálkodó termelészövetkezetek is találhatóak. Ezért sem a természetföldrajzi, sem a komplex gazdasági körzetek képzésénél e termőtájakat nem szerepeltethetjük meghatározó faktorként.

A komplex gazdasági körzetek tehát több természetföldrajzi mikrokörzetből, illetve azok részeitől tevődnek össze. Ennek folytán a bennük található gazdaságok összehasonlítási alapjaként e körzeteket nem fogadjuk el.

Hasonló a helyzet a természetföldrajzi körzetekkel is, hiszen az előzők-
ből követhetjük, hogy egy-egy mikrokörzet területét két, esetleg több részre osztja a komplex gazdasági körzet határa.

Ezen állapotot, vagyis állításunk realitását mi sem igazolja jobban, mint a termelészövetkezetek profil szerinti mozaikszerű elhelyezkedése a

lítás

ehéz
szö-
tel-
nos-

ilag
elté-
ágo-
rcé-

yire

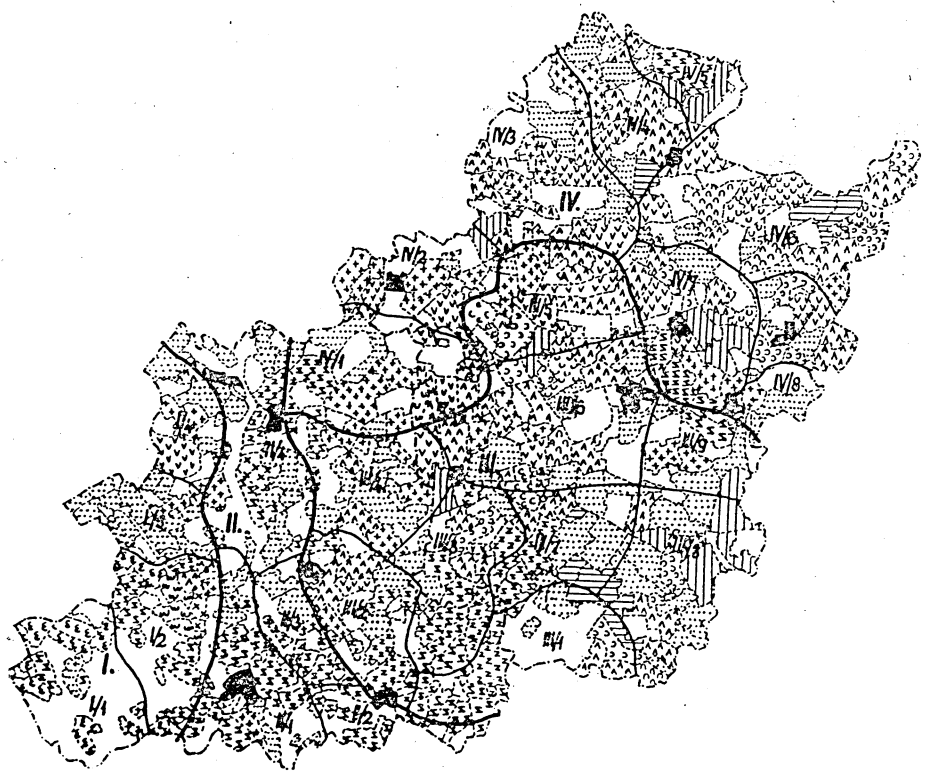
e és
gaz-
em-
nka
rze-
erü-
rzet
gye
tét
etó
II.

ajzi
ne-
gy-
rei,
an-
k",
ulai
nő-
go-
jól
ld-
em

ro-
ük
ad-

sk-
zre

n,
a

- Megyehatár
 - Természeti mezokörzet-határ
 - Természeti mikrokörzet-határ
 - Tsz-határ
 - Mezőkörzet jele
 - Mikrokörzet jele
- A termelési irány jelzése (főprofil/mellékprofil):
- Sertés-baromfi / növénytermelés [ipari]
 - Sertés-baromfi / növénytermelés [cukorrépa]
 - Sertés-baromfi / növénytermelés [zöldség]
 - Sertés-baromfi / vegyes növénytermelés
 - Növénytermelés [ipari] sertés-baromfi
 - Növénytermelés [ipari] vegyes állat
 - Növénytermelés [cukorrépa] sertés-baromfi
 - Növénytermelés [cukorrépa] vegyes állat
 - Növénytermelés [zöldség] / sertés-baromfi
 - Növénytermelés [zöldség] / vegyes állat
 - Vegyes növénytermelés / sertés-baromfi
 - Vegyes növénytermelés / vegyes állat
 - Szőlő-gyümölcs / sertés-baromfi
 - Szőlő-gyümölcs / vegyes állat
 - Szőlő-gyümölcs / növénytermelés [zöldség]
 - Vegyes

1. ábra. Délkelet-Alföld
(Békés, Csongrád megye)
természetföldrajzi mezo- és
mikrokörzetei és a termelő-
szövetkezetek termelési irá-
nya (1964)

két megye területén, ami az 1. ábrán látható. A specializáció vizsgálata során mások is hasonló eredményre jutottak (5).

A jelenlegi állapot, vagyis az azonos profilú termelőszövetkezetek nem körzetszerű vagy zónális, hanem mozaikszerű elhelyezkedése nagyobb részben annak következménye, hogy

- a körzetekre általában jellemző — a megkülönböztetés alapjául szolgáló — természeti adottságok egy-egy körzeten belül üzemenként is különböznek;
- a közgazdasági és üzemi adottságok változása sokkal inkább hatással van a profil kialakulására, mint a természeti adottságok változása;
- a mezőgazdasági termelés központi irányításának következtében az adottságoknak legjobban megfelelő profil nem mindenütt alakulhatott ki.

Mindebből következik, hogy délkelet-alföldi viszonyaink között a termelőszövetkezetek gazdálkodásának összehasonlításakor célszerű, sőt szükséges eltekinteni bármilyen jellegű körzethatároktól, szállítási viszonyoktól és a talajtermékenységi kategóriáktól is. *Mind a komplex gazdasági, mind a természetföldrajzi mikro- és mezokörzetek alapos ismerete sokkal inkább szükséges és használható a termelés területi elhelyezésének, fejlesztésének tervezéséhez, mint az összehasonlító üzemelemzéshez.* Egyedüli csoportosítási ismérvként a termelési irányt fogadhatjuk el.

AZ ÖSSZEHAJONLÍTÁS MUTATÓI ÉS KÉPZÉSÜK MÓDJÁ

Az összehasonlító elemzés alapvető módszertani követelménye, hogy elegendő számú gazdaság álljon az összehasonlításhoz rendelkezésre.

Az összehasonlítás mércéje: az egy ledolgozott munkanapra, az egy aranykoronára és a 100 Ft termelési alapra jutó bruttó jövedelem mennyisége. A komplex mutató, amely a három részösszetevőből képződik, elsődlegesen az azonos profilba tartozó üzemek kategóriába sorolásának eszközéül szolgál.

A feltételezett alapadatokból a három tényező vonatkozásában megállapítjuk az abszolút értéket, vagyis az egy munkanapra, az egy aranykoronára és a 100 Ft termelési alapra jutó bruttó jövedelem forintösszegét. Ezt követően tényezőként kiválasztjuk a legnagyobb értéket, és a többi termelőszövetkezet ugyanazon tényezőire vonatkozó forintértékeket a kiválasztott legnagyobb értékhez viszonyítjuk. Tehát a legnagyobb érték 100%-ot, míg a többi tsz-ben szereplő kisebb értékek arányosan kevesebb százalékot képviselnek. A 100%-osnak minősített érték 33,33 pontértéket kap, s ehhez viszonyítva a többi — a százalékuknak megfelelően — arányosan kevesebbet. Az esetben, ha mindhárom tényezőből egy és ugyanazon tsz-ben érték el a legnagyobb forintértéket, akkor ennek a termelőszövetkezetnek a gazdálkodási színvonalát jelző komplex mutató 100 ponttal lesz egyenlő. Ebből tehát látható, hogy a komplex mutató a mutatónként ki-számított pontértékek összegével egyenlő.

A *komplex mutató* azon túlmenően, hogy kategorizálási alapul szolgál, átfogóan mutatja, hogy az azonos profilba tartozó termelőszövetkezetek közül melyikben, a lehetőségek hány százalékát használták ki az adott körülményekhez viszonyítva. A komplex mutató összetevőit képező termékenységi és hatékonysági mutatók pedig arra adnak választ, hogy a mezőgazdasági termelés három alapvető tényezője közül melyikben vannak a legnagyobb feltárható tartalékok. Ez a mutatószám-rendszer alapot ad annak megítélésére is, hogy mely szövetkezetekben nincsenek meg a szükséges feltételek az adott profil szerinti gazdálkodáshoz. Ilyeneknek minősíthetők azok a termelőszövetkezetek, amelyekben a komplex mutató nem éri el az 50 pontot. Ezekben a tsz-ekben általában megvan a lehetősége az adott profil szerinti gazdálkodásnak, de lényeges szervezési hibákat követtek el gazdálkodásuk során. A 75,1 ponton felülieket soroljuk a jól gazdálkodó termelőszövetkezetek közé. Mivel ezekben a komplex mutató összetevőit képező három részmutató közül csak egy vagy legfeljebb kettő éri el egy gazdaságban a maximális szintet, a jó kategóriába tartozó tsz-ekben is találunk tartalékokat a gazdálkodás színvonalának további javításához.

Az ismertetett és általunk immár használatos összehasonlító mutatószám-rendszer gyors segítséget ad a tájban levő tsz-ek gazdálkodásának átfogó (egyedi és csoportos) megítéléséhez, segítséget ad a termelés irányítóinak a legkomolyabb problémák gyors kijavításához, a szaktanácsadó központnak pedig a további, elmélyült üzemelemzés megindításához.

Az ismertetett mutatószám-rendszer képzéshez tsz-enként szükséges alapadatok a következők:

1. a halmozatlan termelési érték és szerkezete (profil);
2. a mezőgazdaságilag művelhető összes terület (kh);
3. a mezőgazdaságilag művelhető összes terület aranykorona értéke;
4. az összes vagyon;
5. a ledolgozott munkanapok száma.

A CSOPORTOS ÖSSZEHAJONLÍTÓ ÜZEMELEMZÉS RENDSZERE

A gazdálkodás színvonalának megállapításán, az alapvető fogyatékoságok feltárásán túl, a termelőszövetkezetek gazdálkodásának megjavításához szükséges a mélyebb, részletesebb összefüggések vizsgálata, értékelése is. Éppen ezért az ismertetett mutatószám-rendszer lényegében csak összehasonlítási alapul szolgál a gyors üzemelemzéshez.

A gyors üzemelemzéshez *81 alapadatot* használunk üzemenként, az alábbi csoportosításban:

- I. a közös mezőgazdasági terület és hasznosítása;
- II. a közös állatállomány és szerkezete;
- III. a gazdaság vagyoni helyzete és főbb felhasználások;
- IV. a termelés volumene és a koncentráció foka a főbb ágazatokban;
- V. a teljes és árutermelés;
- VI. a munkaerő-ellátottság.

A 81 alapadattól 100 mutatót képezzünk, és ezek segítségével végezzük el az elemzést. A mutatók az alábbi csoportokba tartoznak:

- I. a mezőgazdaságilag művelhető összes terület értéke, eszköz- és munkaellátottsága;
- II. a föld fajlagos eszköz- és munkaellátottsága;
- III. a dolgozó tagok eszközfelszereltsége;
- IV. a föld relatív és abszolút kihasználása;
- V. a munkatermelékenység relatív és abszolút színvonala;
- VI. az álló- és forgóeszközök kihasználása;
- VII. fajlagos területi és egyedi hozamok;
- VIII. főbb termények és termékek önköltsége.

Valamely termelőszövetkezet egy éves gazdálkodásának ilyen rendszerbe foglalása és a mutatókkal való megjelölése egymagában véve kevés segítséget ad a gazdaság vezetőinek. Éppen ezért az azonos profilú termelőszövetkezetek gazdálkodásának értékelését két dimenzióban végezzük el: több év (5 év) azonos adatait és mutatóit állítjuk egymás mellé, tehát minden gazdaság működését időben vizsgáljuk, ugyanakkor térbeni összehasonlítást is végzünk, vagyis adott gazdaság gazdálkodásának színvonalát a standardhoz is hasonlítjuk.

A standard adatokat és mutatókat azon termelőszövetkezetek adataiból és mutatóiból képezzük, amelyekben a komplex mutató valamely részösszetevője 100%-ot, vagyis a többi tsz számára viszonyítási alapot képvisel. Nagyobbára tehát a profilonkénti standardot három, ritkábban két termelőszövetkezet súlyozott átlaga képviseli. Mivel előfordul, hogy a standardot képző valamely termelőszövetkezetben a viszonyítási alapként szolgáló egy mutató mellett a másik két mutató jelentősen gyengébb, a két vagy három tsz-ből képzett standard gazdálkodási színvonalának komplex mutatója a profilon belül nem mindig képviseli a legmagasabb színvonalat.

Módszertanilag tehát ez a standardképzés igen jónak ítéltető, mivel kizárja az összehasonlítási alaphoz azt a néhány gazdaságot, amelyek speciális okok miatt az átlagos jótól szélsőségesen eltérnek a jó irányába.

Az értékelési rendszer sajátosságából adódik, hogy a mutatószámokat, ennek folytán a standardot, évenként kell képezni. Előfordulhat az is, hogy valamely termelőszövetkezet — mindenekelőtt olyan, amelyben a termelés színvonala alacsony — egyik évről a másikra termelési irányt változtat. Ezért a termelési irány szerinti besorolás is évente szükségessé válik.

A MÓDSZER ALKALMAZHATÓSÁGA

Végül szükséges szólni az ismertetett módszer alkalmazhatóságáról, illetve alkalmazási területéről. Véleményünk szerint — mivel a mutatók képzéséhez szükséges alapadatok az éves statisztikai jelentésekben minden termelőszövetkezetben rendelkezésre állnak — az összehasonlító értékelés rendszere az egész országra kiterjeszhető, a verseny elbírálásának is alapjául szolgálhat.

A csoportos összehasonlító üzelemzés rendszere a középírányító szervek hatékony eszköze lehet a területükön működő termelészövetkezeti gazdálkodás befolyásolásában, a területi fejlesztés tervezésében.

A módszer az üzemi szaktanácsadásnak nélkülözhetetlen eszköze, de mint ilyen, *nem teljes* üzelemzési módszer. A 100 mutató ugyanis semmiképpen nem elég az ágazati problémák feltárásához.

Megjegyzem, hogy eredményes üzemi szaktanácsadáshoz nincs szükség a táj összes tsz-ének üzelemzésére, csupán azok gazdálkodási színvonalát jelző komplex mutatók és termelési irányuk ismeretére. Ha az említett 81 alapadat a tárgyévet követő év első felében a szaktanácsadó központok adattárába kerül, a csoportos összehasonlító üzelemzés a szaktanácsot igénylő gazdaság vonatkozásában bármikor gyorsan elvégezhető.

Úgy ítéljük meg, hogy minden szaktanácsadó központnak a jövőben még inkább, mint eddig, rendelkeznie kell ökonómiai tudományos kutatórészleggel, amely folyamatosan figyelemmel kíséri a gazdaságpolitikai intézkedések hatását, a gazdasági törvényszerűségek megjelenését a gazdálkodásban. Ilyen szempontból minden szaktanácsadó központnak rendelkeznie kell az ismertetett mutatókkal, az itt közölt módszer széles körű alkalmazása pedig eredményesebbé teszi a szaktanácsadók munkáját, végsősoron a termelészövetkezetek gazdálkodását gátló aránytalanságok gyorsabb felszámolását segíti elő.

I R O D A L O M

- (1) *Fazekas L.*: A Magyar Népköztársaság mezőgazdasági termelészövetkezeteinek ökonómiája (Csongrád megye példáján). Kandidátusi értekezés. Moszkva, 1965. — (2) *Fazekas L.—Nagy L.—Gulyás J.-né—Kovács J.*: Békés megye mezőgazdasági termelése fejlesztésének alapjai. DMKI., Szeged, 1965. — (3) *Sin I.*: Szövetkezeti gazdálkodás negyedmillió holdon. Kossuth Könyvkiadó, 1960. — (4) *Nagy L.—Faragó T.*: A délnyugat-dunántúli termelészövetkezetek 1964. évi üzemgazdasági eredményei. MTESZ Veszprém megyei intéző bizottsága, 1966. — (5) *Erdei—Cséte—Márton*: A termelési körzetek és a specializáció a mezőgazdaságban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1969.

В работе автор обсуждает вопросы экономической оценки уровня сельскохозяйственного производства в кооперативах. Отрицает научную правильность ныне действующего метода экономической оценки. Познакомит с новым методом, разработанным в Научно-исследовательском сельскохозяйственном институте Южной Венгрии. По этому методу уровень производства в сельскохозяйственных кооперативах сравнивается на основе эффективности использования трех основных элементов сельскохозяйственного производства (земли, труда, производственных фондов) как вертикально, так и горизонтально. Автор отрицает необходимость проведения внутризональной или внутрирайонной группировки при сравнительной экономической оценке, доказывая возможность и объективность группировки при этом лишь по производственному направлению внутри области или края. Предлагает метод для специалистов, занимающихся распространением новых методов и передового опыта, а так же для специалистов, работающих в сельскохозяйственных отделах районных и областных Советов.

Der Verfasser bestreitet die wissenschaftliche Richtigkeit der z.Z. gültigen offiziellen vergleichenden Bewertungsmethode in Bezug auf das genossenschaftliche Wirtschaften. Es wird die neue Bewärtungsmethode bekanntgegeben welche in der Abteilung für Produktionsförderung des Südländischen Landwirtschaftlichen Versuchs-Instituts ausgearbeitet wurde, und wonach das Wirtschaftsniveau der einzelnen LPG auf Grund der Ausnützung der 3 fundamentalen Faktoren (Boden, Arbeit, Kapital) beurteilt wird. Bei der Bewertung der LPG verwirft diese Methode die Notwendigkeit einer Gruppierung innerhalb der Bezirke, sie akzeptiert einzig nur die Einstufung nach der Produktionsrichtung innerhalb der Komitate oder Landschaften. Diese Methode kann bei der Bewärtung der genossenschaftlichen Wirtschaft mit Erfolg durch die Fachberatungszentrale sowie durch die mittleren und oberen Leitungsorgane angewendet werden.

The author contents the scientific correctness of the method officially applied at present for the comparative evaluation of co-operative farming. He submits a new method of evaluation elaborated by the Production Extensory Section of the South-Plain Agricultural Experimental Institute in which judgement over the farming level of single co-operatives is based on the exploitation degree of the three fundamental factors (land, labour, capital) in agricultural production. This method at the evaluation of co-operatives rejects the necessity to form groups within the districts and accepts only an arrangement that corresponds to the actual lines of production followed in the county or region. This method may successfully applied be to appraise the farming of cooperatives through advisory centers, middle and supreme economic leading organs.

Csizmadia Ernőné:

**A megoldás útja
a termelőszövetkezeti munkadíjazásban**

Terjedelem: 220 oldal Ára: 17,— Ft

Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó

tany
jász
szöv
nem
gét
tört
tan
ban

üze
tól
egy
hal
nék
fejl
hog
nem
nak
Min
e k

gaz
ser
tar
ve
sül
zet